

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.2.19>

WEKTOR TRANSFORMACJI RELACJI W ZAKRESIE OTWARTOŚCI MIAST: PROBLEMY KRAJOWE I DOŚWIADCZENIA EUROPEJSKIE

Roman Kirin

doktor nauk prawnych, docent,

wiodący pracownik naukowy, Instytucji państwowej „Instytut Badań Ekonomiczno-Prawnych imienia V.K. Mamutova Narodowej Akademii Nauk Ukrainy” (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0089-4086

kirinrs62@gmail.com

Volodymyr Shekhovtsov

doktor nauk prawnych, docent, dziekan Wydziału Adwokatury

Narodowego Uniwersytetu Prawniczego imienia Jarosława Mądrego (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-9101-7160

shehovtsov2004@ukr.net

Adnotacja. W artykule przeanalizowano niektóre aspekty problemów krajowych i doświadczeń europejskich w zakresie transformacji stosunków w dziedzinie otwartości miast. Uzasadniono podejście autora do tworzenia i systematyzacji aktów prawnych w dziedzinie otwartości miast. Uzasadniono autorską wizję korelacji między koncepcjami “otwartego miasta” i “inteligentnego miasta” oraz zidentyfikowano główne problemy procesu wdrażania polityki “otwartego miasta – otwartej społeczności” i prawnej regulacji niektórych relacji w tym obszarze. Autor systematyzuje zestaw relacji otwartości miast i aktów ich prawnej regulacji, identyfikuje i rekomenduje do wykorzystania obiecujące obszary e-demokracji. Proponuje się uwzględnienie zaleceń Parlamentu Europejskiego dotyczących wprowadzania nowych narzędzi komunikacji cyfrowej oraz otwartych i współdzielonych platform, a także doświadczeń poszczególnych miast europejskich w zakresie e-rządzenia.

Słowa kluczowe: otwarte miasto, narzędzia e-demokracji, smart city, przejrzystość miasta, e-partycypacja.

VECTOR OF TRANSFORMATION OF RELATIONS IN THE SPHERE OF CITY OPENNESS: NATIONAL PROBLEMS AND EUROPEAN EXPERIENCE

Roman Kirin

Doctor of Law, Associate Professor,

Senior Research Fellow, State Organization V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0089-4086

kirinrs62@gmail.com

Volodymyr Shekhovtsov

Doctor of Law, Associate Professor,

Dean of the Faculty of Advocacy

Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-9101-7160

shehovtsov2004@ukr.net

Abstract. The article examines certain aspects of national problems and European experience in the direction of transformation of relations in the field of openness of cities. The author's approach to the formation and systematization of normative legal acts in the field of openness of the city is substantiated. The vision of the relationship between the concepts of “open city” and “smart city” is argued, the main problems of the implementation of the “open city – open community” policy and the legal regulation of certain relations in this area are revealed. The totality of relations of openness of cities and acts of their legal regulation are systematized, promising directions of e-democracy are defined and recommended for use. It is proposed to take into account the recommendations of the European Parliament regarding the introduction of new digital communication tools and open and joint platforms, as well as the experience of individual European cities in the field of e-government implementation.

Key words: open city, e-democracy tools, smart cities, city transparency, e-participation.

ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВІДКРИТОСТІ МІСТ: НАЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Роман Кірін

доктор юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник, Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0089-4086

kirinrs62@gmail.com

Володимир Шеховцов

доктор юридичних наук, доцент, декан факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-9101-7160

shehovtsov2004@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто окремі аспекти національних проблем та європейського досвіду в напрямку трансформації відносин у сфері відкритості міст. Обґрунтовано авторський підхід до формування та систематизації нормативно-правових актів у сфері відкритості міста. Аргументовано бачення співвідношення понять «відкрите місто» та «розумне місто», виявлено основні проблеми процесу впровадження політики «відкрите місто – відкрита громада» та правового врегулювання певних відносин у цій сфері. Систематизовано сукупність відносин відкритості міст та акти їх правового регулювання, визначено та рекомендовано до використання перспективні напрями е-демократії. Запропоновано врахувати рекомендації Європейського парламенту щодо впровадження нових інструментів цифрової комунікації та відкритих і спільних платформ, а також досвіду окремих європейських міст у сфері реалізації е-урядування.

Ключові слова: відкрите місто, інструменти е-демократії, смарт-сіті, прозорість міста, електронна участь.

Вступ. Європейська Комісія у 2000 р. визначила реформу врядування як одну із чотирьох стратегічних цілей. Розвиток політичної ситуації у наступні роки показав, що Європейський Союз (далі – ЄС) постав перед двома викликами одночасно: 1) потреба у зміні системи врядування в рамках вже існуючих угод; 2) потреба у більш широкому обговоренні майбутнього Європи (European governance, 2001). Розширення сфери діяльності ЄС впродовж останніх п'ятнадцяти років зробило його ближчим до регіонів, міст та місцевостей, які тепер відповідають за впровадження політики ЄС від сільського господарства використання структурних фондів до екологічних стандартів. Краще залучення регіональної та місцевої влади у політику ЄС також відображає, з одного боку, те, як збільшується її відповідальність у деяких країнах, а також більшу участь населення та місцевих громадських організацій у місцевій демократії (The Opinion, 2000). Українські міста не стоять осторонь глобальних тенденцій, прагнучи стати розвиненими, винахідливими та підзвітними. Проте, динаміка трансформації міської ради в напрямку підвищення прозорості не є лінійним процесом і свідчить про важливі проблеми в забезпеченні сталості розвитку українських міст (Огороднік, 2022).

Поштовхом для трансформації відносин у сфері відкритості міст в Україні стали обрання курсу на впровадження політики та інструментів децентралізації, електронної демократії та урядування (далі – е-демократія, е-урядування) та цілей сталого розвитку, кожен з яких має відповідну правову базу, яка спрямована, серед іншого, й на усвідомлення того, що кожен мешканець має отримувати доступ до достовірної відкритої інформації, якісних послуг та мати змогу впливати на життя свого міста. Тож, відносини відкритості діяльності органів місцевого самоврядування (далі – ОМС), місцевих органів державної влади (далі – ОДВ), відкритості громад міст, підвищення ефективності їх співпраці, готовності уповноважених суб'єктів надати інформацію та публічно звітувати про свою роботу, в умовах обрання євроінтеграційного вектору розвитку залишаються надзвичайно актуальними для українського суспільства, держави і права.

Мета поданої роботи полягає у розкритті сучасного стану і актуальних проблем правового регулювання відносин у сфері відкритості українських міст, пов'язаних із впровадженням інструментів е-урядування на міському рівні, вивченням і можливістю використання європейського досвіду в цій сфері на основі авторського підходу до формування відповідної системи правовідносин.

Основна частина. Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження передбачені наступні завдання:

- провести аналіз сучасних позицій щодо розуміння відкритості та прозорості міст;
- визначити проблеми та особливості формування системи правовідносин у сфері відкритості міста;
- встановити наявну нормативно-правову базу та провести спробу систематизації відносин відкритості міст;
- розкрити на основі огляду окремого європейського досвіду можливі для імплементації напрями підвищення відкритості українських міст.

Матеріал і методи досліджень. Методологічну основу роботи становить комплекс загальних та спеціальних наукових методів пізнання, зумовлених темою та метою дослідження. Під час підготовки статті

використано такі методи як формально-юридичний, діалектичний, порівняльно-правовий, за допомогою яких опрацьовані наукова література та аналітичні матеріали, зарубіжний досвід і вітчизняні нормативно-правові акти.

Результати та їх обговорення. *Аналіз сучасних позицій щодо розуміння відкритості та прозорості міст.* Намагаючись посилити взаємодію з Радою Європи у рамках Плану дій щодо України на 2008-2011 рр. (План дій Ради Європи, 2008) та з метою впровадження в Україні Європейської стратегії інновацій та доброго врядування на місцевому рівні (The Strategy for innovation, 2011) (далі – Стратегія) Кабінет Міністрів України доручив Міністерству регіонального розвитку та будівництва України утворити робочу групи з питань впровадження в Україні положень вказаної Стратегії (Про утворення робочої групи, 2009).

В останній, серед іншого, було закріплено 12 принципів демократичного врядування, одним з яких є принцип «Відкритість і прозорість» (*Openness and Transparency*). Не розмежовуючи ці категорії, Стратегія розглядає їх в аспекті наступних ознак:

- 1) рішення приймаються та виконуються відповідно до правил і положень;
- 2) існує публічний доступ до всієї інформації, яка не є секретною з чітко визначених причин, передбачених законом (таких як захист конфіденційності чи забезпечення чесності процедур закупівель);
- 3) інформація про рішення, реалізацію політики та результати надається громадськості таким чином, щоб вона могла ефективно стежити за роботою місцевої влади та сприяти їй.

Іноді цей принцип трактується як: – забезпечення публічного доступу до інформації; – сприяння розумінню того, як реалізується місцева публічна діяльність (Крупник, 2020).

Дійсно, доступ до інформації є основою всіх подальших кроків на шляху залучення громадськості до процесу прийняття політичних рішень (Code of Good Practice, 2009: 8), хоча при цьому вірно і те, що принцип відкритості включає відносини публічної інформації, але не обмежується ними. Відкритість і прозорість характеризують стан, що передбачає не лише можливість доступу до повної, об'єктивної, достовірної інформації про діяльність ОМС, але й взаємодію громадськості з ним при формуванні і реалізації місцевої політики, а також вплив на його рішення та діяльність.

Зазначимо, що у цьому питанні думки науковців не здаються такими однозначними. Так, І.В. Ткач стверджує, що терміни «прозорість» та «відкритість», не можна протиставляти одне одному: неможливо забезпечити повну відкритість органів <...> без достатньої обізнаності громадян щодо змісту діяльності суб'єктів управління. Разом з тим, не можна і ототожнювати ці поняття, необхідно розмежувати їх: – «прозорість» – властивість державного управління, що визначається мірою обізнаності громадян стосовно сутнісних проявів матеріальної і процесуальної сторони діяльності органів <...>; зрозумілості широкій громадськості їх (органів) обумовленості, змісту і сенсу; виявляється у тому, що окремі громадяни та їх колективи, на які поширюється, або яких так чи інакше стосується рішення або дії органу <...> мають бути щонайповніше обізнані про них і те, яким чином вони (рішення або дії) будуть здійснені; – «відкритість» – властивість державного управління, що визначається мірою безпосередньої участі громадян у діяльності органів <...>; виявляється у забезпеченні активного і реального впливу громадян та їх колективів на зміст публічно-управлінської діяльності через постановку вимог перед органами <...> щодо прийняття певних рішень, здійснення дій або утримання від них (Ткач, 2016: 30).

Натомість Г.А. Терешук, досліджуючи поняття «транспарентності», вказує, що воно має іноземне походження і в перекладі з латинської означає «trans» – прозорий та «raeo» – очевидний (переклад з англійської мови «transparency» – «прозорість»). За своєю суттю транспарентність як принцип діяльності органів <...> є системною категорією, яка полягає в забезпеченні права кожного громадянина доступу до публічної інформації (Терешук, 2018: 125).

Нарешті, М.В. Липа вважає, що не дивлячись на те, що «прозорість та відкритість» ніби становлять єдиний принцип діяльності державної влади, насправді вони змістовно відрізняються одне від одного. На його думку, для більшої стабільності категоріального апарату адміністративного права, цей принцип необхідно розділити та передбачити два самостійні принципи. Тоді б, принцип відкритості забезпечував можливість вільного доступу громадян до здійснення управління державними справами. А принцип прозорості, у свою чергу, забезпечував доступ громадян до повної, достовірної та об'єктивної інформації, що знаходиться у володінні органів публічної влади (Липа, 2021).

Подібні позиції свідчать не лише про актуальність обраного напрямку досліджень, а й про необхідність продовження науково-практичних пошуків щодо прозорості, відкритості, а так само публічності та підзвітності ОМС, як важливих принципів, що забезпечують їх функціональний розвиток на демократичних засадах.

Якщо розглядати складові цього принципу окремо, то під прозорістю ОМС слід розуміти процес із висвітлення його діяльності та отриманих результатів (наприклад, оприлюднення результатів сесії на сайті), в той час як відкритістю ОМС є процес залучення громадян до формування і реалізації своєї політики (наприклад, організація громадських слухань, упровадження бюджету участі (громадського бюджету)). Більше того, остання ознака ОМС, враховуючи сучасні тенденції та інструменти розвитку е-демократії у сфері відкритості міст, наразі передбачає також е-звернення, е-петиції, е-діалог, е-послуги, е-сервіс та «open data». Тож, виходячи саме з наявної та/чи можливої сукупності відносин, слід в подальшому формувати та систематизувати відповідну базу нормативно-правових актів. Сукупність джерел у цій сфері, їх систематизація сприятимуть становленню не лише міського права (*право міського середовища, Urban Law*), але і таких його

структурних елементів як: – містобудівне право (*Urban Planning Law*); – право розумного міста (*Smart City Law*); – право відкритих даних (*Open Data Law*) тощо.

Проблеми та особливості формування системи правовідносин у сфері відкритості міста. Одним з засадничих аспектів обраного для дослідження напрямку уявляється проблема формування системи правовідносин у сфері відкритості міста, яка має розглядатися через відкритість територіальної громади (далі – ТГ), міської ради, міського голови, виконавчих органів міської ради, районних в місті рад, виконавчих органів районних в місті рад (у разі утворення районних в місті рад), органів самоорганізації населення.

Законодавчі заходи з впровадження принципу відкритості врядування на місцевому рівні, виходячи із заяви уряду України (Прозорі та відкриті органи), розпочалися з набранням чинності Закону України «Про доступ до публічної інформації» (Про доступ, 2011), метою якого є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. В той же час, цей закон не поширюється на відносини: 1) щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій; 2) у сфері звернень громадян.

Останні регулюються Законом України «Про звернення громадян» (Про звернення, 1996). Оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних для вільного використання згідно із цим законом дасть змогу:

а) створити додаткові механізми реалізації права на доступ до інформації, що перебуває у володінні органів влади;

б) підвищити прозорість діяльності таких органів;

в) забезпечити вільний обіг інформації та можливість її подальшого використання (Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування, 2017).

При визначенні системи правовідносин у сфері відкритості міста слід звернути увагу на те, що сучасні поняття «розумне місто», «відкрите місто», «е-місто», «Smart City» останнім часом стали активно вживатися не тільки в українському суспільстві, а й у національному законодавстві.

Так, одним з перших випадків застосування терміну «Smart City» слід визнати урядове розпорядження, яким був затверджений перелік інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2015 р., в якому передбачався проект регіонального розвитку «Smart City». Конкурентоспроможність та сталий розвиток через електронне урядування» (Про затвердження переліку, 2015).

У Концепції розвитку е-демократії в Україні (Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії, 2017) стверджується, що найбільш поширеними інструментами е-демократії, які застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, є е-консультації, е-петиції, е-звернення, бюджети участі (громадські бюджети). Також створені ресурси для оприлюднення наборів даних у формі відкритих даних, у тому числі з використанням е-платформ, наприклад «Громадянське суспільство і влада», «Розумне місто» чи «Єдина система місцевих петицій», які поєднують у собі кілька е-інструментів участі.

Розглядаючи сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні щодо понять «смарт-сіті» та «електронне місто», автори доходять висновку про те, що останнім часом у контексті міжнародного досвіду розвитку електронного урядування як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях, спостерігається тенденція замість слова «електронне» вживати слово «розумне», замість «електронні послуги» – «Smart Service» (розумні послуги). З офіційних порталів багатьох міст позникали позначки «е» (Чукот, 2017: 92).

В той же час, вітчизняні міста активно використовують таке поняття як програма «відкрите місто», розробляючи при цьому концепції «Smart City» («розумне місто»). Тож, наразі актуальним залишається питання про співвідношення зазначених понять, питання про первинність категорій «розумне» та «відкрите». Проте, у більшій мірі, як уявляється, відповідь криється не у площині чи передбачає розумне місто відкритість або відкрите місто розумність, а у форматі смислового наповнення кожного з понять. Ключовим моментом є варіативність цих категорій у певних видах суспільних та правових відносин.

Наприклад, якщо розглядати «Відкрите місто» в якості проекту Програми EGAP (*The E-Governance for Accountability and Participation Program* – «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади»), то це поняття є складовою краудсорсинговою інтернет-платформою національної платформи е-демократії (*e-DEM*) із застосуванням геоінформаційних технологій для взаємодії мешканців з місцевою владою та комунальними підприємствами, а також для самоорганізації громадян (EGAP. Наші проекти). Тобто в даному випадку «відкрите місто» позиціонується як електронний ресурс, онлайн-інструмент, сервіс Фонду Східна Європа (*East Europe Foundation*), розроблений в концепції Smart City і спрямований на покращення комунікації між владою та громадою, розширення можливостей українців брати участь в управлінні державою.

Наразі сервіс розширюється до рівня «відкрита громада» зберігаючи при цьому комунікаційні розділи «Проблеми» та «Корисні об'єкти».

Якщо розглядати «відкрите місто» як елемент політики органу (асоціацій, їх добровільних об'єднань) ОМС, то у такому разі це поняття буде набагато ширшим і відображатиме курс міста на: – задоволення потреб ОМС у сучасній інформації, новітніх технологіях, інвестиціях; – обмін досвідом з українськими та закордонними партнерами у сфері розвитку інструментів е-урядування та е-демократії; – підвищення конкурентоспроможності ТГ в умовах децентралізації влади в Україні; – підвищення рівня використання громадських технологій та інструментів участі (*civic tech*) серед мешканців міст.

Так, Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифри) та Місцева асоціація ОМС «Асоціація відкритих міст» підписали Меморандум про співпрацю в таких напрямках (Мінцифри підписало Меморандум, 2021): – спільна участь у заходах щодо популяризації та просування інструментів цифровізації та цифрової трансформації серед ТГ; – експертно-консультаційна підтримка ініціатив у сфері регіональної цифровізації та цифрової трансформації ТГ; – освітня та просвітницька діяльність серед ТГ із питань регіональної цифровізації та цифрової трансформації ТГ.

В той же час, в процесі впровадження політики відкритості міст та спроб правового врегулювання відносин у цій сфері позначилася низка проблем, яка потребує розробки відповідних механізмів. Це зокрема: – фінансові відносини (варіативність вибору ІТ-ресурсів для міст – дороги, дешеві та безкоштовні сервіси); – відносини муніципальної демократії (забезпечення цифровими інструментами прозорість, підзвітність та участь ОМС, відсутність загальних стандартів е-послуг, що надаються ОМС); – освітні та безпекові відносини (незадовільні можливості та бажання у сфері е-участі певних категорій осіб у певних видах населених пунктів, опасіння за можливе викрадення чи незаконний збір персональної інформації, недовіра до е-інструментів); – інвестиційні відносини (суб'єкти, інструменти, вимоги); – інформаційно-комп'ютерні відносини (різноманіття порталів з надання аналогічних послуг з власним інтерфейсом, структурою, способами авторизації користувачів); – інформаційно-адміністративні відносини (необхідність реформи національного законодавства про е-документообіг, цифровий е-підпис, е-послуги, розмежування е-сервісів Єдиного державного порталу та веб-порталів е-послуг ОМС) тощо.

Сучасна нормативно-правова база у сфері відкритості міст та підхід до її систематизації. В сучасних реаліях розвитку цифрових муніципальних відносин відкритість міста для його мешканців слід пов'язувати з наявністю можливостей для:

- 1) подання е-звернень, е-петицій зі зворотним е-моніторингом;
- 2) доступу і отримання е-послуг та користування е-сервісами;
- 3) е-консультацій та е-участі у формування та реалізації міської політики та громадського бюджету.

При цьому надзвичайно важливою складовою впровадження інструментів і процесів відкритості міста є їх правове та законодавче забезпечення.

Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в систему суспільно-політичних відносин значно розширює можливості громадян щодо їх участі в процесах державного управління та впливу на прийняття управлінських рішень, створює умови для формування якісно нового рівня взаємодії ОМС, ОДВ та громадян за рахунок розвитку е-інструментів залучення громадян. Сукупність системних блоків відносин та відповідного нормативно-правового забезпечення пропонується представити у такому форматі:

- 1) відносини е-послуг:

1.1) надання адміністративних послуг здійснюється відповідно до законів України «Про адміністративні послуги» (Про адміністративні послуги, 2012) [3], «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» (Про особливості надання, 2021), з урахуванням особливостей, визначених законами України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (Про ліцензування, 2015) та «Про електронні документи та електронний документообіг» (Про електронні документи, 2003);

1.2) надання адміністративних послуг в е-формі з використанням Єдиного державного вебпорталу е-послуг (далі – Портал «Дія») для отримання інформації з національних інформаційних е-ресурсів здійснюється відповідно до урядової постанови (Питання Єдиного державного вебпорталу, 2019, 2022) з урахуванням особливостей, визначених Указом Президента України «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» (Про деякі заходи, 2019) та законами України «Про звернення громадян» (Про звернення громадян 1996) та «Про волонтерську діяльність» (Про волонтерську діяльність, 2011);

1.3) е-взаємодія фізичних та юридичних осіб щодо е-даних з використанням кваліфікованих довірчих е-послуг здійснюється відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» (Про електронні довірчі послуги).

- 2) відносини е-ідентифікації:

2.1) розвиток ідентифікаційних е-послуг для е-транзакцій відповідно до вимог Регламенту ЄС № 910/2014 (Regulation (EU) № 910/2014, 2014);

2.2) наповнення єдиного демографічного реєстру та поширення е-паспортів громадянина України (Про Єдиний державний демографічний реєстр, 2012, Про Єдиний державний демографічний реєстр, 2012) з урахуванням законодавства про е-реєстри (Про публічні електронні реєстри, 2021), про е-комунікацію, е-сервіс та е-автентифікацію (Про затвердження Положення про інтегровану систему, 2019);

- 3) відносини е-доступу до інформації:

3.1) доступ до публічної інформації згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» (Про доступ до публічної інформації, 2011) з урахуванням положень Закону України «Про захист персональних даних» (Про захист персональних даних, 2010);

3.2) доступ та оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних (Про затвердження Положення про набори даних, 2015; Деякі питання оприлюднення, 2016);

3.3) реалізація принципів Міжнародної хартії відкритих даних (*The International Open Data Charter*) (Про затвердження плану дій, 2018; Деякі питання приєднання, 2016);

3.4) доступ до інформації про публічні кошти (Про відкритість використання, 2015);

4) відносини е-економіки – розвиток спеціального правового режиму «Дія Сіті» (Про стимулювання розвитку, 2021) та концепції «відкриті дані» (*open data*) (Про схвалення Концепції розвитку, 2018).

Перспективним напрямом, який активно розвивається у містах України, є міський портал е-послуг, що забезпечує єдину точку доступу до інформаційно-довідкових ресурсів для отримання повної інформації щодо міських е-послуг, реалізуючи технології віддаленого обслуговування населення через е-кабінет мешканця міста («особистий кабінет»), а також через «колективний кабінет» різних видів об'єднань громадян.

Останні, а так само представники бізнесу, науки, дата-активісти, окремі мешканці (користувачі) разом із власниками (розпорядниками) інформації (уповноважений орган та/чи особа міської влади) формують відповідний суб'єктний склад, права і обов'язки якого сьогодні розосереджені у загаданих та інших нормативно-правових актів, а тому потребують систематизації та акумуляції на рівні Мінцифри. Аналогічний підхід пропонується реалізувати і по відношенню до об'єктів відносин з відкритої даних (інформації), їх аудиту, оцифрування, структурування, групування, пріоритетності, оприлюднення (публікації), оновлення, створення наборів, фінансування тощо.

Огляд окремого європейського досвіду для імплементації напрямів підвищення відкритості українських міст. Одним із шляхів подолання наведених проблемних питань є використання правового та інструментального досвіду перш за все країн ЄС. Так, у Резолюції Європейського парламенту щодо е-демократії в ЄС йдеться про те, що хвиля нових інструментів цифрової комунікації та відкритих і спільних платформ може надихнути та забезпечити нові рішення для заохочення громадян до політичної участі та залучення, одночасно зменшуючи невдоволення політикою інституцій, а також допомагає підвищити рівень довіри, прозорості та підзвітності в демократичній системі (European Parliament resolution, 2017: 157).

Схвалена Кабінетом Міністрів України Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 рр. має на меті ствердження в українському суспільстві свідомої підтримки членства України в ЄС, інтеграції в європейській економічній, культурній та політичній простір, здійсненні процесу внутрішніх реформ і перетворень у бік більш вільного, справедливого, демократичного, успішного і прозорого суспільства (Про схвалення Стратегії комунікації, 2017).

В той же час слід відмітити, що деякі українські ОМС намагаються виконати вимоги відкритості та прозорості поспіхом. Серед основних проблем, що стоять перед ОМС та місцевими ОДВ, перш за все, виділимо: – відсутність послідовності та довгострокового планування при впровадженні інструментів е-урядування; – відсутність системного підходу і слабкість інституційного забезпечення; – визначальні фактори підвищення прозорості на місцевому рівні базуються здебільше на політичній волі та професіональних якостях мера міста.

Натомість Європейський парламент констатує і рекомендує наступне:

– хвиля нових інструментів цифрової комунікації та відкритих і спільних платформ може надихнути та забезпечити нові рішення для заохочення громадян до політичної участі та залучення, одночасно зменшуючи невдоволення політикою інституцій, а також допомагає підвищити рівень довіри, прозорості та підзвітності в демократичній системі;

– відкриті державні дані мають потенціал для сприяння економічному зростанню, підвищення ефективності державного сектора, прозорості та підзвітності європейських і національних установ;

– усі процеси цифрової взаємодії мають ґрунтуватися на принципі інституційної відкритості, дотримання поєднання прозорості в реальному часі та інформованої участі;

– адміністрація має відображати свою прихильність принципу інституційної відкритості шляхом змін у їхньому стратегічному дизайні та корпоративній культурі, бюджетах та процесах організаційних змін, які керуються метою покращення демократії через використання нових технологій (European Parliament resolution, 2017: 157-160).

При цьому, висока зовнішньоекономічна відкритість господарства європейських держав несе їм як позитивні, так і негативні наслідки, перетворюючи деякі з них у світові центри трансферу фінансів, інвестицій (Лондон), прийняття глобальних рішень (Париж, Лондон, Берлін, Брюссель), розповсюдження інновацій (Стокгольм, Гельсінкі), світові туристичні хостинги (Париж, Рим, Лондон), гігантські транспортні хаби (Лондон, Париж, Мадрид) (Крамаренко, 2014).

Аналізуючи зарубіжний досвід упровадження е-урядування автори колективного дослідження відзначають, що серед великої кількості послуг, які стають можливими завдяки е-урядуванню в Естонії, можна виділити послуги громадянам та послуги бізнесу. Усі вони мають п'ять рівнів: 1) інформування; 2) одностороння взаємодія; 3) двостороння взаємодія; 4) трансакція (у разі потреби); 5) персоналізація. До послуг для громадян Естонії відносяться: – упорядкування податкових платежів е-TaxBoard; – пошук роботи через центри працевлаштування; – соціальні виплати; – персональні документи (посвідчення водія, паспорт громадянина); – е-реєстрація транспортних засобів; – е-дозвіл на будівництво; – поліцейський облік; – публічні бібліотеки; – е-свідоцтва про шлюб, про народження; – е-вступ до вишу; – е-повідомлення про переїзд, зміну адреси; – медичний е-сервіс (Камінська та ін., 2008: 35-36).

61% жителів Швеції живуть у муніципалітетах, які співпрацюють з платформою кооперативного використання Самбрук (*ThePlatformfor Cooperative use – Sambruk*). Її члени отримують вигоду від співпраці в цифровому розвитку, у тому числі, шляхом обміну кращими практиками е-урядування в муніципалітетах на цифрових щорічних зборах. У 2023 р. такі збори мають відбутися 24 травня та проходять у цифровому форматі (Sambruk, 2023).

У Данії в Стратегії е-добробуту зазначено, що система сильного управління, яка відображає стратегічне бачення загальнодержавного підходу до узгодженого розвитку та впровадження е-урядування, стимулюватиме покращену інтеграцію та/або обмін інформацією, даними та системами, а також встановлення пріоритетів. Цей підхід, ймовірно, забезпечить координацію та співпрацю на всіх рівнях управління. Простий доступ до інформації та даних, що сприймаються як суспільна цінність, і обмін ними, підвищення прозорості та відкритості діяльності уряду, розширена здатність слухати та залучати громадян – завдяки використанню технологій Web 2.0, серед іншого – є ключовими вимогами для сприяння розвитку ефективного, відкритого та чуйного уряду (OECD e-Government, 2010).

Місто Гельсінкі (*Helsinki, Finland*) прагне використовувати найсучасніші підходи спільного співробітництва в кодуванні. Європейське співтворчість відіграло значну роль для платформ участі. На даний момент Гельсінкі використовує та розробляє Decidim, платформу для е-участі, яку вперше запустило місто Барселона (*Barcelona, Spain*). Місто Гельсінкі є активним членом міжнародної організації Decidim, яка разом розробляє платформу та використовує методи крауд-орієнтованої розробки програмного забезпечення. Decidim використовувався для запуску кількох послуг е-участі, наприклад бюджету участі та конкурсу мерів. Метою останнього є пошук конкретних ідей щодо того, як Гельсінкі може стати все більш орієнтованим на обслуговування, стійким і креативним містом (European Committee on Democracy and Governance, 2020: 49).

Нідерландська е-платформа для користувачів West Begroot має чотири основні цілі: 1) надати місцевим жителям більш безпосередню участь у процесі прийняття рішень, що в даному випадку означало вирішення питання про те, як будуть витрачатися державні кошти містобудування (у певних межах); 2) краще залучати місцевих жителів до демократичного процесу, особливо тих жителів, які зазвичай не беруть участі або беруть дуже мало; 3) краще залучати місцевих жителів до місцевого міського розвитку; 4) використовувати знання та креативність місцевих жителів для кращого служіння громаді (Gemeente Amsterdam, 2023).

Метод е-участі також використовується для інших проектів, у яких муніципалітет хоче збільшити участь громадян у демократичному процесі. Цей метод використання інструментів е-участі розробляє та впроваджує на практиці амстердамська команда інновацій OpenStad («відкрите місто»), що складається з державних службовців, які працюють у муніципалітеті Амстердама. Основна команда складається з керівника програми, дизайнерів взаємодії та розробників програмного забезпечення, і вона різниться за розміром залежно від кількості проектів, над якими вони працюють. Команда не тільки надає необхідні е-інструменти, але й розробляє весь процес участі, як онлайн, так і офлайн. В основу її роботи покладені чотири основні етапи: – поняття та визначення проблеми; – оцінка бажань і потреб учасників; – підбір цифрових інструментів до конкретного випадку; – розробка інструменту для конкретного випадку, який відповідає бажанням і потребам учасників (OpenStad.org, 2023).

Висновки. Таким чином, за підсумками проведеного дослідження за обраною темою, можна сформулювати наступні узагальнення.

Обґрунтовано авторський підхід до формування та систематизації нормативно-правових актів у сфері відкритості міста виходячи з наявної та/чи можливої сукупності відносин, які є або будуть предметом їх правового регулювання. Сукупність джерел у цій сфері, їх систематизація сприятимуть становленню не лише міського права (*право міського середовища, Urban Law*), але і таких його структурних елементів як: – містобудівне право (*Urban Planning Law*); – право розумного міста (*Smart City Law*); – право відкритих даних (*Open Data Law*) тощо.

Аргументовано, що відповідь на питання про співвідношення понять «відкрите місто» та «розумне місто» («Smart City»), про первинність категорій «розумне» та «відкрите» у більшій мірі криється не у площині чи передбачає розумне місто відкритість або відкрите місто розумність, а у форматі смислового наповнення кожного з понять. Ключовим моментом є варіативність цих категорій у певних видах суспільних та правових відносин.

Обґрунтовано, що концепція «відкрите місто – відкрита громада», як елемент політики органів місцевої влади та їх добровільних об'єднань, є набагато ширше ніж тільки е-сервіс, оскільки відображає курс міста на: – задоволення потреб ОМС у сучасній інформації, новітніх технологіях, інвестиціях; – обмін досвідом з українськими та закордонними партнерами у сфері розвитку інструментів е-урядування та е-демократії; – підвищення конкурентоспроможності ТГ в умовах децентралізації влади в Україні; – підвищення рівня використання громадських технологій та інструментів участі (civic tech) серед мешканців міст.

Виявлено основні проблеми процесу впровадження політики відкритості міст та спроб правового регулювання певних відносин у цій сфері: – фінансові відносини (варіативність вибору ІТ-ресурсів для міст – дороги, дешеві та безкоштовні сервіси); – відносини муніципальної демократії (забезпечення цифровими інструментами прозорість, підзвітність та участь ОМС, відсутність загальних стандартів е-послуг, що надаються ОМС); – освітні та безпекові відносини (незадовільні можливості та бажання у сфері е-участі певних категорій осіб у певних видах населених пунктів, опасіння за можливе викрадення чи незаконний збір персональної інформації, недовіра до е-інструментів); – інвестиційні відносини (суб'єкти, інструменти, вимоги); – інформаційно-комп'ютерні відносини (різноманіття порталів з надання аналогічних послуг з власним інтерфейсом, структурою, способами авторизації користувачів); – інформаційно-адміністративні відносини (необхідність реформи національного законодавства про е-документообіг, цифровий е-підпис, е-послуги, розмежування е-сервісів Єдиного державного порталу та веб-порталів е-послуг ОМС) тощо.

Систематизовано сукупність відносин відкритості міст та акти їх правового регулювання: 1) відносини е-послуг: 1.1) надання адміністративних послуг – законодавство про адміністративні послуги, особливості надання публічних е-послуг, ліцензування видів господарської діяльності, е-документи та е-документообіг; 1.2) надання адміністративних послуг в е-формі з використанням вебпорталу е-послуг «Дія» – законодавство про інформаційні е-ресурси, Єдиний державний вебпортал, звернення громадян, волонтерську діяльність; 1.3) е-взаємодія з надання довірчих е-послуг – законодавство про довірчі е-послуги; 2) відносини е-ідентифікації: 2.1) ідентифікаційні е-послуги для е-транзакцій; 2.2) єдиний демографічний реєстр та е-паспорти – законодавство про е-реєстри, е-комунікацію, е-сервіс та е-автентифікацію; 3) відносини е-доступу до інформації: 3.1) доступ до публічної інформації – законодавство про інформацію, доступ до публічної інформації, захист персональних даних; 3.2) доступ та оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних; 3.3) реалізація принципів Міжнародної хартії відкритих даних (The International Open Data Charter); 3.4) доступ до інформації про публічні кошти; 4) відносини е-економіки – законодавство про правовий режим «Дія Сіті» та концепцію «відкриті дані» (open data).

Визначено та рекомендовано до використання перспективний напрям е-демократії у формі міського порталу е-послуг, що забезпечує єдину точку доступу до інформаційно-довідкових ресурсів для отримання повної інформації щодо міських е-послуг, реалізуючи технології віддаленого обслуговування населення через е-кабінет мешканця міста («особистий кабінет»), а також через «колективний кабінет» різних видів об'єднань громадян.

Встановлено, що об'єднання громадян, представники бізнесу, науки, дата-активісти, окремі мешканці (користувачі) разом із власниками (розпорядниками) інформації (уповноважений орган та/чи особа міської влади) формують відповідний суб'єктний склад, права і обов'язки якого сьогодні розосереджені у чисельних нормативно-правових актів, а тому потребують систематизації та акумуляції на рівні Мінцифри. Аналогічний підхід пропонується реалізувати і по відношенню до об'єктів відносин з відкритої даних (інформації), їх аудиту, оцифрування, структурування, групування, пріоритетності, оприлюднення (публікації), оновлення, створення наборів, фінансування тощо.

Запропоновано врахувати не лише рекомендації Європейського парламенту щодо впровадження нових інструментів цифрової комунікації та відкритих і спільних платформ задля підвищення рівня довіри, прозорості та підзвітності в демократичній системі, але й розглядати та розробляти їх на таких системоутворюючих рівнях як: – е-інформування; – е-звернення; е-комунікація; – е-обслуговування; – е-ідентифікація. Серед досвіду європейських міст у сфері реалізації е-демократії варто відзначити: – обмін кращими практиками е-урядування в муніципалітетах на е-зборах; – спрощення доступу до інформації та даних, покращення здатності слухати та залучати громадян завдяки використанню технологій Web 2.0 і Web 3.0; – конкурс мерів для пошуку конкретних ідей для комфортності, стійкості та креативності міст; – залучення, навчання, стимулювання та використання знань та вмінь місцевих жителів для служіння громаді; – формування команд інновацій з муніципальних службовців.

Список використаних джерел:

1. Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision Making Process: Adopted by the Conference of INGOs at its meeting on 1st October 2009. – Strasburg, 2009. – 17 p.
2. EGAP. Наші проекти. Відкрита громада. URL: https://egap.in.ua/project/vidkrita_gromada (дата звернення 21.04.2023).
3. European Committee on Democracy and Governance (CDDG). Handbook on E-democracy. Approved by the CDDG at its 11th meeting (10–11 September 2020). URL: <https://rm.coe.int/handbook-e-democracy/16809fda61> (дата звернення 21.04.2023).
4. European governance – A white paper. COM(2001)428 final (2001/C 287/01). Official Journal of the European Communities. C 287/1. 12.10.2001. October 12, 2001.
5. European Parliament resolution of 16 March 2017 on e-democracy in the European Union: potential and challenges (2016/2008(INI)). Official Journal of the European Union. C 263. Vol. 61. 25 July 2018. pp. 165–162.
6. Gemeente Amsterdam. West Begroot 2023. URL: <https://westbegroot.amsterdam.nl/> (дата звернення 21.04.2023).
7. OECD e-Government Studies Efficient e-Government for Smarter Public Service Delivery. Denmark 2010. URL: <https://www.oecd.org/gov/digital-government/45382562.pdf> (дата звернення 21.04.2023).
8. OpenStad.org. Het open source platform voor digitale participatie-projecten. URL: <https://openstad.org/> (дата звернення 21.04.2023).
9. Regulation (EU) № 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014. On electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. 08/28/2014. Official Journal of the European Union. L 257/73.
10. Sambruk – Kommunal verksamhetsutveckling. URL: <http://www.sambruk.se> (дата звернення 21.04.2023).
11. The Opinion of the Committee of the Regions of 14 December 2000 on «New forms of governance: Europe, a framework for citizens' initiatives» (CdR 186/2000). URL: <https://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 21.04.2023).
12. The Strategy for innovation and Good Governance at Local Level. (6 september 2011). URL: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/the-strategy-for-innovation-an-good-gove/id653768/> (дата звернення 21.04.2023).
13. Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.04.2023).

14. Деякі питання приєднання до Міжнародної хартії відкритих даних : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 686-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2023).
15. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування / авт. кол. : Т. Камінська, А. Камінський, М. Пасічник та ін.; за заг. ред. С.А. Чукут. – К., 2008. – 200 с.
16. Крамаренко Р.М. Вплив екзо- та ендегенних факторів на розвиток європейських міст. Ефективна економіка № 2, 2014 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2732> (дата звернення 21.04.2023).
17. Крупник Андрій, Орлова Алла. Принципи доброго врядування: європейський досвід та українські реалії. (13.11.2020). URL: <https://uplan.org.ua/analytics/pryntsy-py-dobroho-vriadvannia-ievropeyskiy-dosvid-ta-ukrainski-realii/> (дата звернення 21.04.2023).
18. Липа М.В. Принцип транспарентності в діяльності публічної адміністрації України (08.11.2021). URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3838/> (дата звернення 21.04.2023).
19. Мінцифри підписало Меморандум з Асоціацією відкритих міст для розвитку регіональної цифровізації. (03.12.2021). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-pidpisalo-memorandum-z-asociaciyeu-vidkritih-mist-dlya-rozvitku-regionalnoyi-cifrovizaciyi> (дата звернення 21.04.2023).
20. Огородник Олена. Прозорі міста, стійка держава: як (успішно) Україна бореться з місцевою корупцією. (13.01.2022). URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/prozori-mista-stijka-derzhava-yak-uspishno-ukrayina-boretsya-z-mistsevoyu-koruptsiyeu/> (дата звернення: 21.04.2023).
21. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. № 937). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.04.2023).
22. План дій Ради Європи для України на 2008-2011 рр. : Міжнародний документ від 25 червня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_929#Text (дата звернення 21.04.2023).
23. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 21.04.2023).
24. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11 лютого 2015 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> (дата звернення 21.04.2023).
25. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення 21.04.2023).
26. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг : Указ Президента України від 29 липня 2019 р. № 558. Офіційний вісник Президента України. 2019. № 17, ст. 630.
27. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 21.04.2023).
28. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення 21.04.2023).
29. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 21.04.2023).
30. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 листопада 2012 р. № 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> (дата звернення 21.04.2023).
31. Про затвердження переліку інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2015 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2015 р. № 766-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2015-%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2023).
32. Про затвердження плану дій з реалізації принципів Міжнародної хартії відкритих даних : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 900-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2023).
33. Про затвердження Положення про інтегровану систему електронної ідентифікації : постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 р. № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.04.2023).
34. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.04.2023).
35. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення 12.04.2023).
36. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2023).
37. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 21.04.2023).
38. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 21.04.2023).
39. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text> (дата звернення 21.04.2023).

40. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення 21.04.2023).
41. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Офіційний вісник України. 2017. № 78, ст. 2402.
42. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2023).
43. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2023).
44. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 779-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2023).
45. Про утворення робочої групи з питань впровадження в Україні Європейської стратегії інновацій та доброго врядування на місцевому рівні : наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 09.02.2009 р. № 62. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062661-09#Text> (дата звернення 21.04.2023).
46. Прозорі та відкриті органи виконавчої влади – це реальність. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/dostup-do-publichnoyi-informaciyi/rezultati-anketuvannya-organiv-vikonavchoyi-vladi-ta-monitoringu-oficijnih-veb-sajtiv/prozori-ta-vidkriti-organi-vikonavchoyi-vladi-ce-realnist> (дата звернення 21.04.2023).
47. Терещук Г.А. Транспарентність в діяльності органів публічної адміністрації як один із ключових принципів. Правова держава. № 30. 2018. – С. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.30.132875>
48. Ткач І.В. Принципи прозорості та відкритості як невід’ємна складова публічного управління: теоретичний аспект. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2016. № 12(1). – С. 25–32.
49. Чукут С.А., Дмитренко В.І. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 13. – С. 89–93.

References:

1. Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision Making Process: Adopted by the Conference of INGOs at its meeting on 1st October 2009. – Strasburg, 2009. – 17 p.
2. European Committee on Democracy and Governance (CDDG). Handbook on E-democracy. Approved by the CDDG at its 11th meeting (10–11 September 2020). URL: <https://rm.coe.int/handbook-e-democracy/16809fda61>
3. European governance – A white paper. COM(2001) 428 final (2001/C 287/01). Official Journal of the European Communities. C 287/1. 12.10.2001. October 12, 2001.
4. European Parliament resolution of 16 March 2017 on e-democracy in the European Union: potential and challenges (2016/2008(INI)). Official Journal of the European Union. C 263. Vol. 61. 25 July 2018. pp.165–162.
5. Gemeente Amsterdam. West Begroot 2023. URL: <https://westbegroot.amsterdam.nl/>
6. OECD e-Government Studies Efficient e-Government for Smarter Public Service Delivery. Denmark 2010. URL: <https://www.oecd.org/gov/digital-government/45382562.pdf>
7. OpenStad.org. Het open source platform voor digitale participatie-projecten. URL: <https://openstad.org/>
8. Regulation (EU) № 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014. On electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. 08/28/2014. Official Journal of the European Union. L 257/73.
9. Sambruk – Kommunal verksamhetsutveckling. URL: <http://www.sambruk.se> [in Swedish].
10. The Opinion of the Committee of the Regions of 14 December 2000 on «New forms of governance: Europe, a framework for citizens’ initiatives» (CdR 186/2000). URL: <https://eur-lex.europa.eu>
11. The Strategy for innovation and Good Governance at Local Level. (6 september 2011). URL: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/the-strategy-for-innovation-an-good-gove/id653768/>
12. Deyaki pitannya oprilyudnennya publichnoyi informatsiyi u formi vidkritih danih [Some issues of publishing public information in the form of open data]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 30 listopada 2016. № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-p#Text> [in Ukrainian].
13. Deyaki pitannya priednannya do Mizhnarodnoyi hartiyi vidkritih danih [Some issues of joining the International Open Data Charter]: rozporjadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 22 veresnya 2016. № 686-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2016-r#Text> [in Ukrainian].
14. EGAP. Nashi proekti. Vidkrita gromada. [EGAP. Our projects. Open community] URL: https://egap.in.ua/project/vidkrita_gromada [in Ukrainian].
15. Zarubizhnyi dosvid uprovadzhennya elektronogo uryaduvannya [Foreign experience of implementing electronic governance] / avt. kol. : T. Kaminska, A. Kaminskiy, M. Pasichnik ta in.; za zag. red. S.A. Chukut. – K., 2008. – 200 s. [in Ukrainian].
16. Kramarenko R.M. Vpliv ekzo- ta endogennih faktoriv na rozvitok Evropeyskih mist [The influence of exo- and endogenous factors on the development of European cities] Efektivna ekonomika № 2, 2014 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2732> [in Ukrainian].
17. Krupnik Andriy, Orlova Alla. Printsipi dobrego vryaduvannya: Evropeyskiy dosvid ta ukrayinski realiyi [Principles of good governance: European experience and Ukrainian realities]. (13.11.2020). URL: <https://uplan.org.ua/analytics/pryntsyppy-dobroho-vriaduvannia-ievropeyskiy-dosvid-ta-ukrayinski-realii> [in Ukrainian].

18. Lipa M.V. Printsip transparentnosti v diyalnosti publichnoyi administratsiyi Ukraini [The principle of transparency in the activity of the public administration of Ukraine] (08.11.2021). URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3838/> [in Ukrainian].
19. Mintsifri pidpisalo Memorandum z Asotsiatsieyu vidkritih mist dlya rozvitku regionalnoyi tsifrovizatsiyi [The Ministry of Digitization signed a Memorandum with the Association of Open Cities for the development of regional digitization.] (03.12.2021). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-pidpisalo-memorandum-z-asociaciyeu-vidkritih-mist-dlya-rozvitku-regionalnoyi-cifrovizatsiyi> [in Ukrainian].
20. Ogorodnik Olena. Prozori mista, stiyka derzhava: yak (uspishno) Ukrayina boretsya z mistsevoyu koruptsiyeu [Transparent cities, stable state: how (successfully) Ukraine fights local corruption]. (13.01.2022). URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/prozori-mista-stijka-derzhava-yak-uspishno-ukrayina-boretsya-z-mistsevoyu-koruptsiyeu/> [in Ukrainian].
21. Pitannya Edinogo derzhavnogo vebportalu elektronnih poslug ta Reestru administrativnih poslug [Issues of the Unified State Web Portal of Electronic Services and the Register of Administrative Services]: postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 4 grudnya 2019 № 1137 (v redaktsiyi postanovi Kabinetu Ministriv Ukraini vid 16 serpnia 2022 № 937). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-p#Text> [in Ukrainian].
22. Plan diy Radi Evropi dlya Ukraini na 2008-2011 rr. [Action plan of the Council of Europe for Ukraine for 2008-2011]: Mizhnarodniy dokument vid 25 chervnya 2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_929#Text [in Ukrainian].
23. Pro administrativni poslugi [About administrative services]: Zakon Ukraini vid 6 veresnya 2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> [in Ukrainian].
24. Pro vidkritist vikoristannya publichnih koshtiv [About the openness of the use of public funds] : Zakon Ukraini vid 11 lyutogo 2015 № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> [in Ukrainian].
25. Pro volontersku diyalnist [About volunteering]: Zakon Ukraini vid 19 kvitnya 2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> [in Ukrainian].
26. Pro deyaki zahodi schodo polipshennya dostupu fizichnih ta yuridichnih osib do elektronnih poslug [About some measures to improve the access of individuals and legal entities to electronic services]: Ukaz Prezidenta Ukraini vid 29 lipnya 2019 № 558. Ofitsiyiny visnik Prezidenta Ukraini. 2019. № 17, st. 630. [in Ukrainian].
27. Pro dostup do publichnoyi informatsiyi [About access to public information]: Zakon Ukraini vid 13 sichnya 2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].
28. Pro elektronni dovirchi posluzgi [About electronic trust services]: Zakon Ukraini vid 5 zhovtnya 2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> [in Ukrainian].
29. Pro elektronni dokumenti ta elektronniy dokumentoobig [About electronic documents and electronic document flow]: Zakon Ukraini vid 22 travnya 2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> [in Ukrainian].
30. Pro Ediniy derzhavniy demografichniy reestr ta dokumenti, scho pidtverdzhuyut gromadyanstvo Ukraini, posvidchuyut osobu chi yiyi spetsialniy status [About the Unified State Demographic Register and documents confirming the citizenship of Ukraine, certifying a person or his special status]: Zakon Ukraini vid 20 listopada 2012 № 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> [in Ukrainian].
31. Pro zatverdzhennya pereliku investitsiyinih program i proektiv regionalnogo rozvitku, scho mozhut realizovuvatisya u 2015 rotsi za rahunok koshtiv derzhavnogo fondu regionalnogo rozvitku [On the approval of the list of investment programs and projects of regional development that can be implemented in 2015 at the expense of the state regional development fund] : rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 17 lipnya 2015 № 766-r URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2015-r#Text> [in Ukrainian].
32. Pro zatverdzhennya planu diy z realizatsiyi printsipiv Mizhnarodnoyi hartiyi vidkritih danih [On the approval of the action plan for the implementation of the principles of the International Open Data Charter]: rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 21 listopada 2018 № 900-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2018-r#Text> [in Ukrainian].
33. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro integrovaniy sistemuy elektronnoyi identifikatsiyi [On the approval of the Regulation on the integrated system of electronic identification]: postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 19 chervnya 2019 № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2019-p#Text> [in Ukrainian].
34. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro nabori danih, yakI pldlyagayut oprilyudnennnyu u formI Idkritih danih [On the approval of the Regulation on data sets to be made public in the form of open data]: postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 21 zhovtnya 2015 № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-p#Text> [in Ukrainian].
35. Pro zahist personalnih danih [About the protection of personal data]: Zakon Ukraini vid 1 chervnya 2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian].
36. Pro zvernennya gromadyan [About the appeal of citizens]: Zakon Ukraini vid 2 zhovtnya 1996 № 393/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vr#Text> [in Ukrainian].
37. Pro litsenzuvannya vidiv gospodarskoyi diyalnosti [About licensing of economic activities]: Zakon Ukraini vid 2 bereznya 2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> [in Ukrainian].
38. Pro osoblivosti nadannya publichnih (elektronnih publichnih) poslug [About the peculiarities of providing public (electronic public) services]: Zakon Ukraini vid 15 lipnya 2021 № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> [in Ukrainian].
39. Pro publichni elektronni reestri [About public electronic registers]: Zakon Ukraini vid 18 listopada 2021 № 1907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text> [in Ukrainian].
40. Pro stimulyuvannya rozvitku tsifrovoyi ekonomiki v Ukraini [On stimulating the development of the digital economy in Ukraine]: Zakon Ukraini vid 15 lipnya 2021 № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> [in Ukrainian].

41. Pro shvalennya Kontseptsii rozvitku elektronnoho uryaduvannya v Ukraini [On the approval of the Concept of the development of e-governance in Ukraine]: rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 20 veresnya 2017 № 649-r. Ofitsiyniy visnik Ukraini. 2017. № 78, st. 2402. [in Ukrainian].
42. Pro shvalennya Kontseptsii rozvitku elektronnoi demokratiyi v Ukraini ta planu zahodiv schodo yiyi realizatsiyi [On the approval of the Concept of the development of e-democracy in Ukraine and the plan of measures for its implementation]: rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 8 listopada 2017 № 797-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-r#Text> [in Ukrainian].
43. Pro shvalennya Kontseptsii rozvitku tsifrovoyi ekonomiki ta suspilstva Ukraini na 2018-2020 roki ta zatverdzhennya planu zahodiv schodo yiyi realizatsiyi [On the approval of the Concept of Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation]: rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 17 sichnya 2018 № 67-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r#Text> [in Ukrainian].
44. Pro shvalennya Strategiyi komunikatsiyi u sferi Evropeyskoyi integratsiyi na 2018–2021 roki [On the approval of the Communication Strategy in the field of European integration for 2018–2021]: rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 25 zhovtnya 2017 № 779-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2017-r#Text> [in Ukrainian].
45. Pro utvorennya robochoyi grupi z pitan vprovadzhennta v Ukraini Evropeyskoyi strategiyi innovatsiy ta dobrogo vryaduvannya na mistsevomu rivni [About the formation of a working group on the implementation of the European strategy of innovation and good governance at the local level in Ukraine]: nakaz Ministerstva regionalnogo rozvitku ta budivnitstva Ukraini vid 09.02.2009 № 62. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062661-09#Text> [in Ukrainian].
46. Prozori ta vidkriti organi vikonavchoyi vladi – tse realnist [Transparent and open executive bodies are a reality]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/> [in Ukrainian].
47. Tereschuk G.A. Transparentnist v diyalnosti organiv publichnoyi administratsiyi yak odin iz klyuchovih printsipiv [Transparency in the activities of public administration bodies as one of the key principles]. *Pravova derzhava*. № 30. 2018. – S. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.30.132875> [in Ukrainian].
48. Tkach I.V. Printsipi prozorosti ta vidkristosti yak nevid'emna skladova publichnogo upravlinnya: teoretichniy aspekt [The principles of transparency and openness as an integral part of public administration: theoretical aspect]. *Mizhnarodniy naukoviy zhurnal «Internauka»*. 2016. № 12(1). – S. 25–32. [in Ukrainian].
49. Chukut S.A., Dmitrenko V.I. Smart-siti chi elektronne misto: suchasni pidhodi do rozuminnya vprovadzhennta e-uryaduvannya na mistsevomu rivni [Smart city or electronic city: modern approaches to understanding the implementation of e-government at the local level]. *Investitsiyi: praktika ta dosvid*. 2016. № 13. – S. 89–93. [in Ukrainian].